

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

било времена за то. Дечак је имао толико посла, толико је имао да учи на памет, толико сваки дан да пише, да с мирном савешћу могу исповедити: није било времена. Сваки тренут, потребан веселости, здрављу и животу детињем, уграбио би латински, грчки и . . . немачки језик. Јутром, кад му спремам књиге у торбу, па кад приметим, како му се плећа савијају под теретом тих византијских свезака, чисто ми је хтело срце да препукне. По некад сам замолио, да имају обзира и призрења према њему, ал би се тад немачки професори згранули на мене, да ја дечка кварим и мазим, да Миша на очиглед мало ради и да плаче скоро без икаква повода. И тако ме груди боле, самохран сам и вредован, па наравно, да су ми та пребацивања многи тренутак још већма загорчавала. Ја сам најбоље знао, да ли Миша мало ради! Био је то дечак средњега дара, ама тако истрајан и, при свој нежности, одарен таком снагом карактера, на кокову се не могах намерити ни у једнога другог дечака. Јадни Миша беше страсно и слепо одан својој мајци, па како су му напунили уши, да му је мајка врло несрећна, болна, те ако се он још буде рђаво учио, да ју то може и у гроб свалити — наравно да је дечак непрестано стрепио од те помисли, те целе ноћи преседавао над књигом, само да мајку своју не ојади. Гушио се у плачу, кад би достао рђаве оцне, ал' никоме није падало на памет, за што плаче, како се страшно одговорним осећао у таким тренутима. Наравно! шта се то кога тицало? Ја га нисам ни кваро ни мазо, само сам га боље разумевао него други; нисам га корео због неуспеха, гледао сам да га утешим, е је то већ моја брига. Издирао сам и сам у животу много и премного, натрпео се глади и невоље, нисам био срећан, нећу ни бити срећан и — нек иде до ђавола! сад већ и не шкринем зубима, кад о томе мислим: не верујем, да је вредно живети, ал' ваљада за то и има у мене истинита саосећања према свачијој невољи.

Ја сам бар у Мишиним годинама уживао своје часе здравља и весела, кад сам летао по сокацих за голубовима ил' се играо жмуре око већнице. Кашаљ ме није мучио, кад ме почасте прutom, плакао сам, док су ме тукли, а после сам на све заборавио, био сам слободан као тица. Мишино детињство не беше таково. Жиће би и њега доцније положило на наковањ а само би било чекићем; сад је још имао прилике, да се наужива милина, да се као дете весели

и забавља игром, да проводи дане у шали и несташлуку, да трчи по пољу у зрацима сунчаним. Али таквих прилика, што уишу детињству, не имадох пред очима. На против: виђао сам дете, како иде у школу и како се враћа из ње суморно, погрбљено под теретом од књига, малаксало, жмиркајући, као да се усиљава, да не бризне у плач — ја сам осећао његову тугу, хтео сам да му будем утеха.

И сам сам учитељ, ма и приватан, и не знам, шта бих радио, кад бих још изгубио веру у вредност науке и у корист, што из ње извири. Али тек, тек, мислим да науци није цел, да буде трагедија за децу, да латински језик не може заменити ваздух и здравље, да добар или рђав нагласак не мора одлучивати о судбини и животу малиша.

Ја мислим, да педагогија боље одговара своме задатку, кад дете осећа руку, која га нежно води, него ли ноге, што му груди гњече и газе све, што су га на дому научили, да поштује и љуби. Такав сам опскурент, да нећу зацело никад другојачије о том мислити, јер се све више и више уверавам, да је тако, кад се год опоменем свога Мише, кога сам тако од срца љубио. Од шесте његове године био сам му учитељем, испрва као гувернер, а доцније, кад је ушао у други разред, био сам му корепетитор, имао сам дакле времена. да га замилујем. У осталом рашта да тајим пред самим собом: волео сам га, јер је био син најмилијег ми створења на свету Никада она није о томе знала, неће никада ни знати. Знам, да сам . . . по себи господин Вавжинкјевич, приватан учитељ а уз то још болестан човек, она кћи из јаке куће властееоске, једном речи госпођа, на коју се не бих усудио ни очију подићи. Али самотно срце у борби живота мора најзад да прионе уза што, као што пријања шкољка, кад ју таласи бацају — тако се и моје срце приљубило уз њу, Шта да радим? у осталом, шта јој то шкоди? Нећу од ње већег светла, него ли од сунца, које прамалећем огрева боне ми груди. Шест година бејаш у дому њезином, био сам о смрти мужа јој, видео сам је несретну, саму, а свеђер добру као анђео, како љуби своју дечицу, видех је управо свету у њеном удивичанству, дакле . . . морало је до тога доћи. Али то није љубав у мени, пре је моја религија.

Миша је врло подсећао на мајку. Често, кад би упрљо очи у мене, рекао бих, као да гледам њу. Оне исте деликатне црте, оно исто

чело, са кога је падала сенка од бујне косе, оне исте лепе обрвице, а јединствени глас управо једнак. И у нарави мајке и детета било је таке сродности, која је избијала у некој наклоности ка егзалтацији осећаја и мисли. Обоје беху од оне врсте створова нервозних, осећајних, племенитих, и који љубе, који су дорасли највишем позиву, но који у животу и у сукобу са збиљом живота мало среће запамте. јер дају од себе више, но што могу да добију. То колано људи изумире и сада и мислим, да би какав данашњи натуралиста могао о њима рећи, да им је „с више“ мрети суђено, јер долазе на свет с бољом у срцу — сувише љубе.

Породица Мишина била је некад врло богата, али — сувише су љубили . . . разне буре и олујине разнеле имање, а то што преостаде није управо оскудица, па ни сиротиња, али је, упоредил' се са старим временом, умереност. Миша је био последњи издавак те породице; за то га је и љубила госпођа Марија не само као своје рођено дете, већ уједно и као сву

своју наду и узданицу. На несрећу, у тој својој материнској заслепљености, гледала је у њему неке ванредне дарове. Оно истина, дете није било тупо, али је било од оне деце, којој је дар испрва средњи, па се тек доцније са свим развије упоредо са физичном снагом и здрављем. У другим приликама могао би довршити школу и универзитет и истаћи се као користан радник на сваком пољу. У тима, у којима се налазио, само се мучио и патио, па знајући за високо уображење, што но га мајка имала о његовим даровима, у чудо се усиљавао. Много су на свету виделе моје очи и узео сам, да се ничему не дивим, али признајем, да сам се с тешком муком уверио, да може бити такове смутње, у којој би детету на зло била истрајност, снага карактера и рад. Има у томе нешто нездравно; и кад би ми речи могле исплатити тугу и бол, збиља бих рекао с Хамлетом, да се збива на свету и тако што, о чему философи нису снивали

(Наставиће се.)

СТРЕЉАНИ.

ОД ЉУБИНКА.

V.

Вукоман Кендић из Жежевице, округа ужичког, био је препреден и опасан зликовац.

Његова су недела грозна, ужасна, непојамна. Ко га је само видео, морао је и нехотице рећи: *тигар у јагњешкој кожи*.

Беше то човек од својих 25—26 година. Висок, танак, окретан. Малих, црних наусница, лица дугуљаста, носа орловског, а чела високог, више кога је затурио тамно-алеви вес са кратком кићанком. На себи је имао полу-штофане панталоне, преко којих је обмотао бео, вунен појас. На прсима верман од плаве материје, а поврх њега јелек од истога сукна . . . Ногавице од панталона турао је у беле, штрикане чарапе од дебеле вуне; на погама имао је пауचे од старих исечених ципела.

То вам је слика тога чувеног разбојника — Вукомана Кендића . . .

Забравих рећи коју о *очима*.

Очи су му биле живе, чисто су пресецале. Поглед прек, разбојнички. Кад те погледа, осетиш и нехотице, како те шамарци подилазе. У томе погледу борављаше чудновата снага убичина. Један такав поглед, праћен са громким, хајдучким гласом, беше довољан да те прострели, да те ослаби за сваки покушај одбране.

Тај човек беше пред судом округа ваљевског за млога разбојничка дела.

Био је миран, готово спокојан. Поглед му је немарно летао по публици, а на уснама би се покатак показувао по који осмејак.

У дворани судској беше мртва тишина.

Председник и поротници беху на својим местима.

Пресуда се читала . . .

То је свечан, па опет тако ужасан тренутак. И онај, који је хладан посматрач, осећа у себи неку необичну грозничавост, неку зебњу, трзавицу, узбуђеност. Кад је тако код посматрача, да како ли је онда у грудима онога, коме се суди, и коме, што но веле, глава о концу виси? Не питајте . . . То се не да исказати . . .

Често те гане његова туга, његов бол, његова несрећа. Ал' кад мирно саслушаш она ужасна, страховита дела: како је тај разбојник секао дојли дојке, са којих је чедо сисало, како је скидао кајише са табанâ живог човека, како убија жени мужа, а мајци потпору и храниоца, онда ти се коса почне у вис дизати, а с твојих уста и нехотице загрми: *смрт убици и разбојнику!*

Закон се мора извршити. Правда мора бити задовољена! . . .

У глави XXIV. кривичнога закона јасно је иска-

зано (§. 240. 241 и 242.), да се разбојник за побројена дела казни — смрћу.

Законодавац се за све постарао.

§. 243. крив. закона вели: Хајдук је онај, који се испод власти земаљске отргне и од ове одметне тако, да у земљи сам за себе или у друштву с другима, њему равнима, самовласно живети почне, у намери да казнима дела чини.

Према томе Вукомана је полицијска власт за хајдука прогласила.

Он је стајао на месту, где се правда исказује, где се казна изриче виновницима зала и убиства...

Председник је одмереним гласом читао пресуду поротног суда...

Што се пресуда крају примицала, Вукоман је бивао све немирнији, блећи... Поглед му застајаше на председнику, а често и на поротницима, као да је чекао да види на лицу тих суђара, шта су доконали. Ал' они беху мирни — а он узверен...

Пресуда дође крају.

„Да се Вукоман за побројана дела...

Он се трже...

„Казни смрћу.... настави председник ударајући гласом на реч: *смрћу!*

Вукоман се горко осмехну...

Ал' у томе осмејку беше извајана унутрашња борба, потрес душе, страховити вулкан усколебабаних прсију, који изби на лице, а за тим се изгуби у ономе мрачном, дивљем погледу.

*

Дело кривице Вукоманове било је пред апелацијом и касацијом, највишим судом у земљи и остало је оснажено, т. ј. онако, како га је првостепени суд квалификовао.

И Његово Величанство, краљ Србије, није могао да поклони владалачку своју милост човеку, чија је рука у крв огрезнула, чија су дела тако грозна, тако страховита!...

А је ли Вукоман био милостив према жени, којој је дојке секао? Је ли био милостив према човеку, коме је кожу са табанâ скидао? Је ли био милостив ономе, што га је онако зверски у затвору убио? Није!...

Кад му је саопштено, да нема милости са највишег места, да краљ Србије није хтео помиловати убицу и разбојника, он се опет горко насмејао, а за тим је несигурним корацима отишао у своју ћелију...

— Ти мораш сада у начелство, рече пандур...

— Нећу! викну Вукоман, мени је и овде добро!

Знао је: кад оде у начелство, да се пресуда над њим мора извршити. Он је хтео још да живи, да дише овај животворни дах природе, да гледа

сунце, небо, свет, а свет је тако диван, а живот је тако мио.... тако драг!...

— Бадава, ти мораш сада у начелство, наставља пандур...

Нећу... нећу!.. грми убица... па се онда повуче у најмрачнији угао ћелије... Ту се згрчи, зарони главу међу руке, па стаде тешко дисати... Можда је плакао, ко ће то знати?

Зар и убица има суза?... Зар није у његовим очима усахнуо тај племенити извор туге и бола?

Да, и убица — плаче!

Та живот је тако мио, тако драг!...

С тешком муком извукоше га из тог мрачног угла на светлост сунчевога сјаја. Он се уздрхта. Погледа небо, па онда снежне врхове увелих дрва, са којих се залепрша у ваздуху црн гавран — зао весник хајдуковог живота...

Дотераше га у начелство.

Сиђох доле да га видим, јер сам ја дослеђавао његово дело по примедбама судским...

Звекет тешког гвожђа разлегао се по авлији.

Кад се обрех у авлији, видех га, где седи на малој клупи до саме ограде. Чим ме угледа, диже се, скиде вес са главе па стане мирно пред-а-ме.

— Како си, Вукомане? олових га.

— Добро, господине! Здрав сам!...

Обори главу, па стане тужно гледати пред-а-се.

И ако је окорео зликовац, ипак ми га у томе тренутку беше жао.

Нисам хтео да се с њиме више разговарам. Отишао сам горе у канцеларију, а тупа јека букагија разлегала се по авлији. То беше знак, да су га притворили.

Кад сам после подне, на Туцин-дан, сишао доле, те ушао у онај узани трем, што води у апсану, чуо сам, где Вукоман говори пандуру, који је са пушком код врата стражу чувао.

— Где је доктор?

— Шта ће ти, Вукомане, доктор?

— Да га питам; кад он лечи од свачега, може ми дати лека од — смрти.

По оној журби у начелству познао је, да су му то последњи тренутци у животу.

Ја приђох ближе гвозденим вратима од затвора. Стадох га тешити.

— Не бој се, Вукомане, добар је бог, а има и добрих људи, који баш сада скупљају потписе, да моле нашег светлог краља за милост!...

— Е, кад ви тако кажете. онда верујем. Хвала вам!...

На по сата за тим дошао је свештеник, ал' га Вукоман не хтеде пред-а-се пустити.

Тада сам видео, да тврдо срце не може ни сама

блага реч са усана скромног свештеника да умекша, да га покрене на љубав према Богу...

Ти брзи, ужасни тренутци нестајаху један за другим; поноћ је превалила... зора се примиче, ал' се са њоме примиче и последњи конач убицином животу...

Да ли може да спава човек у тако грозном положају? Да ли сан додирне очи човеку, који мисли, да му са свакиом тренутком долази на сусрет анђео смрти?... Да ли може да обхрва варљиви сан човека, који гледа пред собом отворен гроб, који слуша праску пушака, који осећа у својим грудима врелу танад?

Тешко!...

Причају ми пандури, да су чули, готово целе ноћи, звекет гвожђа, које беше на ногама осуђенога Вукомана, а то беше знак, да убица не спава,

На сами бадњи дан око 8 сахата изјутра искупио се силан свет пред начелством. И кола дођоше, на којима ће се осуђеник на одређено место одвести.

Тешка врата на апсани зашкрипаше. На њима се указа Вукоман.

Блед, увео, једва се држи на ногама. Тај разбојник, убица, учинилац толиких крвавих дела, сада изгледа као смрт... Ко би мислио, да је то онај исти, што је дојилби дојке секао? Онда му рука не задрхта, а сада, гле, посрће... хоће да падне... Посматрао сам га у том часу.

Преко мргодног му лица пређе тамап облак; усне му задрхташе, а очи изгубише онај грозни чудновати сјај! Дрхтао је као прут. Да ли од хладног децембарског вихора или од страха? Можда и једно и друго.

Кад је сео, да му ковач са ногу гвожђе скине, баци један кратак поглед на искупљену светину, а за тим спусти главу на груди и дубоко уздахну.

Хајдук је уступио место — човеку!

Попео се сам на кола. Што је више растао жагор светине, то се више враћао у њему онај обични хладни, немарни израз на лицу. Затурио вес више чела па гордо гледа по светини...

Путем је пушио. Кад је спровод дошао до Јовишине механе крај реке Градца, заиска један полић љуте ракије.

Могу ли пити? упита префекта, који је поред кола на коњу јахао.

— Можеш, Вукомане, а ево ти и дувана, одговори префект.

— Хвала, сад сам баш бацио цигару!...

Колико се у њему повраћала она стара, хајдучка одважност, опет се јасно видело, да су му вилице згрчене, и да једва кроз грло пролази но која кап ракије. Чинило ми се, да ће хајдук клопути пред цевима белгијских пушака.

Смртна се пресуда имала извршити ван вароши на добра по сахата, а на *тронеђи* суседних села.

То беше, као што рекох, на сами *бадњи дан* прошле године.

Спровод је стигао на место. Ја сам седио у малим спретним колима са оцем Радомиром, свештеником овдашњим. Зима је била доста јака. Отац Радомир климнуо би покаткад главом, па би ми благо рекао:

— Не верује у реч спаситељеву! Окорео грешник!

Украј ископане раке беше се искупило подоста света, те очекивало на спровод. Вукоман сиђе сам са кола. Поглед му беше оштар, држање круто.

За време читања пресуде, беше необично миран; али му се покаткад и нехотице поглед оте на друм. Разбојник се надао милости.

И читање се сврши. Дође ред на — смрт.

Свештеник приђе осуђеноме.

— Вукомане, нека ти Бог опрости, поче тихим хласом Ти си заиста грешник, ал' Бог прашта грешнику, кад се каје. на самртноме часу! Бог је добар, он ће и теби опростити, јер се можда и ти кајеш.

— Кајем се. промуца разбојник.

— Све се чинило, да ти се кривица ублажи, настави благо свештеник, али је она тако велика, да је није могао ублажити ни сам милостиви краљ, наш добри владалац

Рука Вукаманова и нехотице се дотаче веса, подиже главу, и крепким гласом рече:

— Да Бог поживи краља!

То му беху последње речи.

Није дао, да му се очи вежу. Умрљо је, као што умиру *разбојници*, отворених очију, готово јуначки!..

(Наставиће се.)

БРЕГ ВАТРУ БАЦА.

(Наставак.)

ног дана, кад ће *Везу* бацати, био је *Плиније старији* у пристаништу *Мизену* као војсковођа једном поморском одељењу. И жена му је била тамо. Она је приметила око јед-

ног сата грдан облак а изгледао је чудновато. Јавила је то мужу. Овај навуче папуче и попне се на брежуљак, да боље види.

Видио је тако, како се облак танак диже, па

високо; горе се нашироко грана; час је бео, час прљав по томе, како је кад бацао земљу или пепео. *Плиније* сад седне на чамац а позове и свог сестрића *Плинија млађег*. Овај није хтео.

Баш, кад је хтео да се крене, добије писмо, у ком га бродари у *Ретини* моле, да их спасе, јер опасност је ту. Место је било баш под *Везувом* и само се могли лађом спасти.

Пошље им помоћ и спасе их. Међутим је бележио све, што је видео.

Ал опасност све ближе. Пепео пада на лађе; све гушћи и топлији, већ и пловућац и камење; море нагло устукне, брег се сруши; до обале не могу. „Fortes fortuna juvat!“ повиче *Плиније* и заповеди, да возе према месту *Страбијама*, где је *Плинијев* пријатељ *Помионије* био.

Сретно приспу, ал *Помионије* сав дршће. *Плиније* га храбри. Па да га још више окуражи, окупа се лепо, седне за сто и без бриге руча; и шалио се, ал силом.

Међутим је *Везув* ватру сипао из више отвора; од ноћи био је дан. *Плиније* тумачи то *Помионију* тиме, што се свет поплашио на случајно сам упалио своју кућу. И легао је *Плиније* па заспао; све је ркао.

И *Плиније млађи* у *Мизену* окупао се и ручао па легао. Ал није дуго спавао: страшно се земља тресла и он изађе из шатора. Мати му потрчи, да га пробуди, ал он већ будан. Седне и мати пред кућу, а *Плиније* узме *Ливија*, да чита и извод да прави. Пријатељ му пребаци, како је небрига, но он за то и не хаје.

Пепео још није падао а већ зора била. Сад опет јак земљетрес, кров на кући игра, и *Плиније* са матером излази иза вароши. Народ у страху; па за њима. Земљетрес кола тресе, диже; људи међу камење на точкове, ал не помаже. Море устукне, обала се види а по њој морске животиње.

Сад тек долази ујас.

Са земље долази црн и дебео облак, у њему сева и грми; страшан је. Пријатељ зове *Плинија*, да беже. И не чека, већ трчи, бежи. Облак се већ навукао и на суво и на море; не види се ни *Каиреја* ни *Мизен*. И мати тера *Плинија*, да бежи. Она је стара па нека пропадне ал он нек се спасава. *Плиније* ју не оставља. Међутим већ пада пепео ал не густ. Густа магла све узастопце их вија. Да их у помрчини не погазе други, сврће *Плиније* с друма.

Мрак је, не видиш прста пред собом. Не да се већ ни бегати. Забуна највећа. Жене јачу, деца плачу; људи вичу. Родитељ тражи дете, дете родитеља, жена мужа, муж жену. Жали се неки и на судбу своју; од страха призивају смрт. Многи диже

руке к небу, други опет хули и богове; нема их, кад то допуштају; трећи вели: страшни суд је дошао, или да наступа вечна вођ; опет неки којешта приповедају а свет се још више плаши.

Поче се нешто ведрити, ал неће бити као да је дан, већ као да нека ватра долази. Ватра је трајала ал и престала. Пепео поче јаче падати.

„Да нисмо устали и отресли се, вели *Плиније*, затрпао би нас пепео.“

Ни син ни мати нису се поплашили. Предали се судби и мислили, да ће сви у један гроб лећи.

Поче се већ и пепео разлазити. Прешао је у неки дим и маглу; дан се указа ал сунце још изгледа, као да је помрчило. Кудгод са страхом погледаш, све се променуло; пепео све покрио.

Вратио се свет у *Мизен*, нешто се прихватио. Ноћ су провели више у страху него у нади; та још се земља тресла. Силни људи били су чисто луди, па су још један другог и плашили: један другом страхоте прорицали.

Плиније је остао још у *Мизену*. Хтео је бити сигуран, е да-л му је ујак пропао.

Плиније старији није преживио страхоту ову. Кад је легао, испред себе се пепео и пловућац тако нагомилао, да не би ни изашао био, само да је још мало дуже спавао. Пробудили су га. Он се посаветује, да-л је боље у кућама остати или изаћи ван вароши. Земљетрес је беснио, куће се клањале — опасно је. Није ни у пољу боље било; падало је камење. Ситно било, ал опет је опасно. *Плиније* са својима метне јастуке на главу. Мрак је био јак, никад мрачнијег, ма да је горела и буктиња и свећа.

Отишао је *Плиније* на море, да види, би-л се могло лађом побећи. Ал плитко било, легао је на чаршав; одморио се па хладне воде заискао. Сумпор заудара и он мораде устати. Сам не мога, већ га слуге дигоше. Но у тај пар клоцу и — паде, да више не устане.

Међутим се сви разбегли и помоћи потражили. Тек сутра дан, кад се *Везув* утишао, нашли су мртво тело *Плинијево* ал неповређено. Тако је скончао смели природњак *Плиније старији*.

Катастрофа почела је баш онда, кад је народ у позоришту био. Споро се развијала па се могао разбећи. И ипак је само у *Помијејима* пропало до хиљаду њих — можда трећина вароши. — Досад се нашло до пет стотина скелета. Неки су побегли у подрум. Неки су покупили и драгоцености своје. Поред многих скелета налазе се тако и украси, новци, кључеви па и лоповски кључи. Неке украсе не моглоше понети. И данас копају сандуке пуне украса.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Везув је прво бацао пловућац. Било га је као грашак па и крупнијег од шест до девет центиметара упрeko; неко комађе мерило је и тридесет центиметара.

Са *Помпеји* пропала су још два села, виле око *Стабије* и варошица *Херкуланом*. Ову варошицу потопила је лава и под лавом је још и данас.

Пепео се ширио на све стране. Северно до *Рима*; туда је био пун ваздух пепела и сунце је помрчало. На југ до африканске обале, чак до *Египта*; *Дио* вели чак до *Сирије*.

У исто доба као да је и на *Исхији* брег ватру бацао или северно од ње. На једном месту у књизи, коју је написао *Плутарх* о питијском пророштву, има спомена о бацању код *Киме* и *Дикеархије*. Ово је *Сибил*а већ одавно предсказала: „брегови ће ватру бацати, море ће се јако узбуркати, јаки ветрови одваљиваће стене и ватрено комађе, многе и велике вароши порушиће се, предео ће се променути, и преобразити, да га нико познати неће.“

Да ли је *Везув* после ове страхоте дуго бацао, не зна се. Тако исто не зна се, да ли је у опште пре краја другог столећа још кадгод срдио се. На *Исхији*, — узгред буди речено, на овом острву је куд-и-камо пре Христа брег ватру бацао — куљала је ватра, приповедају, у годинама 131. до 161., па мисле, да је и *Везув* у другој половини овог века бар нешто немиран био.

Дио говори опет о страшној ватри са *Везува* у

години 197. Тада је тако грмilo и тутњало, да се чуло чак у *Капуи*, а то је до својих тридесет и седам километара даљине. Ватра је куљала из сред брега. Дању се дизао дим а ноћу пламен. Дуго је тако трајало и час јаче час слабије; често је бацао пепео па и камење.

Дио каже, да се ово дешавало врло често у години; а отуд закључујемо, да је вулкан дуго радио. Затим је зацело опет мировао.

Навађа се, да је *Везув* после више пута бацао ватру но није сигурно тек до 469. године или до 6. новембра 472.; тада је пепео летио чак у *Цариград* па нападао доста дебело.

Осим тога зна се, да је *Везув* бацао ватру године 512., па по свој прилици и 538. и још других година.

Међутим је *Везув* мировао дуго и неки доказују, да је први пут поново лаву изабацио тек 1036. године а пре тога само пепео, песак и муљ.

Од 1500. до 1631. године није никад ватру бацао, па је по лави нарастала трава свуда и марва је пасла туда; чак је у кратер силазила.

У новије доба разбацао се *Везув* често. Не схвати одмор ни двадесет година.

Од 1844. године има на њему опсерваторија, па се ту пази, како се све влада *Везув*: тресе ли се, љути ли се и да ли је изгледа, да ће скоро ватру сипати. Први управитељ био је у тој опсерваторији славни талијански физичар *Мелони*.

(Свршиће се.)

ЛИСТИЋИ.

Г Л А С Н И К.

(О споменику Бранкову.) Освећење споменика неумрлом песнику нашем Бранку Радичевићу на Стражилову на гробу није могло бити, како нам из Карловаца јављају и као што напред наведосмо, дана десетог јулија, као на дан преноса костију песникових на данашње и оддашње му боравиште. Томе су узрок велике тешкоће око пренашања саме перамиде на Стражилово. Освећење се извршило на дан отварања срп. црквено-народног сабора.

(Главна редовна годишња скупштина друштва за српско народно позориште) била је 17. (29.) јунија о. г. Чланова је дошло до тридесет. Свршено је доста и важних ствари, но најзнаменитије је то, што је учињен корак, да се оснује певњички фонд за чланове српске народне позоришне дружине. Ово је требало већ и пре учинити, јер тако ће се тек моћи осигурати екзистенција члана позоришне дружине у старе дане му. Темелј овом фонду ударио је још 1872. године садањи подначеоник друштвени А. Хаџић: он је покљонио тада 500 ф. фонду овоме. Фонд је порастао даље са ф. 241 нов. 40 од две представе у корист његову. И одсада ће се давати у исту цел представе, узимаће се процент од глумачке плате и то 3 процента, купиће се прилози

и поклони. Претресена су и примљена и правила за тај фонд и нада је, да ће ступити у живот за пет-шест година. Од своје стране можемо се само и морамо се радовати овој замисли и оваком решењу. Дај боже и народе, да се што пре оствари певњички фонд за чланове српске народне позоришне дружине. — Осим тога поставиће се деловођа за административну и економску страну друштвену, јер се досадањи управитељ Д. Ружић никако није хтео примити и даље управе; он прима на себе редитељске дужности и поверава му се глумачко-уметничка страна управе. Деловођа ће имати годишње 800 ф. и 160 у име путног трошка и дневница — Расписан је већ и стечај за ово место.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Српско народно позориште у Земуну) Дружина српског народног позоришта завршила је 30. прошлог месеца своје представе у Земуну. У последње је време приказала ове комаде: Диманоарову драму „Црни доктор“, Розенову шаљиву игру „Еј људи, што се не жените!“ у преради А. Јовановића-Муше, у којој је као Јованка гостовала Милка Максимовићева са краљевског позоришта Београдског; да-

ље Халмову драму: „Стрелан“ и Дима-ову поворишну игру „Кин“; као прегпоследња представа давали су у корист друштвене српског нар. поворишта на Петров-дан, „Наши сељани“ Мите Поповића а као последња представа приказан је сутрадан „Краљевић Марко и Арапин“ — Друштвина је из Земуна отишла на месец дана у Руму, где се, као што смо извештени, пријавио већ леп број претплатника.

КЊИЖЕВНЕ НОВОСТИ.

— Октобра о. г. почеће у Задру излазити Истина, лист за богословску науку и пастирско-практичне потребе правосл. српског свештенства. — Лист покрећу Вспреосв. господа епископи задарски и которски са својим свештенством, издаваће га професори задарске богословије, а уређиваће га свештеник и сулент-професор богословије Јован Вучковић. — „Истина“ ће доносити богословско-научне чланке; саставе поучног садржаја; наредбе, у колико се исте дотичу правосл. цркве; одговоре на питања из пастирске праксе; преглед главних сувремених догађаја у цркви; старине црквене; црквено-књижевне вијести; правило васкрсно и празнично са описом главних правника; особне вести и огласе. — Лист ће излазити половином и концем месеца на табаку 16 страна велике осмине. Цена 3 фор. годишње; за Србију 8 динара. — Ко скупи десет претплатника, добива лист на дар. — Претплата се шаље администрацији „Истине“ (Administracija Istine) у Задар, а из Србије књижари Велимира Валожича у Београд. — Лист је овај намењен српско-православном свештенству даламатинском и бокешком, али га може и треба да држи цело православно свештенство, јер се надамо, да ће знати одговорити својој задаци. Нека је препоручен свима свештеницима и богословима, а и сваком другом Србину-читаоцу.

— Изашао је „Бршљан“ лист за забаву, поуку и књижевност. Власник, издавалац и уредник Ђорђе Рајковић. Број 1 Садржина му је: Краљевска сваха, приповетка од Ј. Игњатовића; Михајило Витковић, биографско-литерарна слика од Ђ. Рајковића; Из мемоара Ј. Игњатовића; Хади-Златко, приповетка из босанског живота, посмрче Јокема Новића Оточанина; грађа за историју српског народа: акта диничке и бедничке уније, саопштава Ва. Красић; бијела птица и црљен штап, српска народна приповетка из збирке Ва. Красића; белешке; позив на претплату; у подлиску: мемоари, монографије, биографије, студија од Јакова Игњатовића. — Бршљан излази 1. и 15. дана у месецу. Цена на годину 2 фор. За Србију 5 динара. Рукописи и претплата шаљу се на уредника, каменичка улица бр. 142.

— Савет с-петрбуршког славенског добротворног општинства расписаје две награде из свога свечаног скупа од 13. маја о. г. а у спомен хиљадугодишњице првих словенских апостола св. Кирила и Метода. Награда је прва 1500 рубаља, а друга 500 рубаља. За ове награде има се израдити ова тема: Нацртати ваља историјски развитак општих литерарних језика у Грка и Римљана, затим развитак језика у нових народа романских (талијан-

ског, француског, шпанског), и германских (енглеског и, немачког). Треба изложити судбу црквено-словенског језика код разних словенских народа до најновијег доба, прећи, како се чешки језик ширио међу Словаке и Пољаке, пољски међу Малорусе и Белорусе у западној Русији, и српски међу Хрвате. По могућству навести успех руског језика од Петра Великог или Ломоносова до данас међу Бугарима, Србима, Хрватима, Словенцима, Словацима, Чесима, лужичким Србима, Пољацима. Хронолошким редом и у неком систему навести мњења словенских списатеља о ваједничком литерарном општењу, о општем дипломатском органу и о литерарном словенском јединству. Напоследку, на основу свега наведеног, дужан је сам писац размотрити питање: да-л се даде извести литерарно јединство словенских народности? При том мора аутор имати на уму, како је са наречијама и поднаречијама језика у Италији, Шпанији, Француској, Енглеској, Немачкој. — Расправа се има послати вџ. Совѣтъ С.-Петербуршког Славянског Благотворителног Общества (С.-Петербургъ, площадь Александринскаго театра, № 7.) најдаље до 11. маја 1888. године по без имена већ с бројем или девизом. Име треба приложити за себе у запечаћеном писму и на њему да стоји исти број или девиза. По оцени дела награде ће се прогласити у свечаном скупу општества 14 фебруарија 1889. године. Најбоље дело добиће 1500 рубаља, друго 500 рубаља. Дело се може написати језиком руским, или ма којим словенским, па и на једном од западних европских језика. Ако словенско опшество нађе за нужно, да изда дело на свет, издаће на руском језику.

БИБЛИОГРАФИЈА.

Сито и решето. Хумористични и сатирични списи Стевана Ј. Јевтића. Књига прва Издање пишчево. Београд 1885. Штампарија напредне странке. Цена динар и по (75 нов.). —

Rad i odmor. Higijenska crtica od prof. dra A. Lobmaeyera. U Zagrebu. Tiskara „Narodnih Novinah.“ 1885 —

Опис манастира Ораховице. Прилог к историји српске цркве од Владимира Красића. Напосе штампано из „Летописа Матице Српске“ књиге 143. У Новом Саду Српска штампарија д-ра Светозара Милетића 1885. Расправа је посвећена његовој преузвишености високопреосвештенном господину Никанору Грујићу, српском православном епископу пакрачко-славонском и т. д.

Народна библиотека Браће Јовановића. Свеска 108. Енглеска Шпањолкиња. Новела М. Сервантеса Саведре. Превео са шпањолског Ђорђе Поповић. Цена 16 н. (35 пара). Добија се у свима српским књижарама. — Претплата на 24 св. ф. 3 50 (7 дин.) а поједина 18 н. (40 пара) и онда књижара шаље о свом трошку сваку свеску уредно. Излази сваких 14 дана 1 св. — Новац се шаље у напред пошт. упућницом

Рад збора (митинга) Србо-Македонаца и старо-Србијанаца, држаног 3 марта 1885. године у Нишу. Београд Штампарија напредне странке. 1885.

САДРЖАЈ: На Стражилову — на Бранков дан. Од Александра Сандића. — Ноћ. Песма Н. В. Ђорића. — Она вије крива. Приповетка са села. Написао С.— (Свршетак.) — Арабеске. Од Љубинка. — Из паметара познањског учитеља. Од Хенрика Пенкјевича. — Стрељани. Од Љубинка. (Наставак.) — Брег ватру баца (Наставак.) — Листићи: Гласник. — Повориште и уметност. — Књижевне новости — Библиографија.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а вр. на целу годину, 2 фор. 50 новч. на по године, 1 фор. 25 новч. на четврт године. За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 фор. на годину. Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗОРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И УМЕТНОСТ.

УРЕЂУЈЕ ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 28.

У Н О В О М С А Д У 11. Ј У Л А 1885.

ГОД. I.

НА СТРАЖИЛОВУ — НА БРАНКОВ ДАН

ДНЕ 10. ЈУЛИЈА 1885.

Сунце јарко зашло већ одавна,
Очо данак, дошла нојца тавна...
Нигде трага од дана бијела,
Црна нојца са свим преотела.
Ал' опета чини се менека
Као бела да зорица зори...
Ми идемо Стражилову томе — В. Р

Пораниле виле певаље, песмоторке, песмарице — посестриме Милоша и Марка, на збориште игралиште;
пораниле око неко доба ноћи, пробудиле по гори тиче-певачице и по долу то поспало цвеће, у кресове о поноћи!

Равијојла вила и друге јој облакиње и друге јој загоркиње још с вечера набрале с врела и потока оног горског цвећа: милодуха, плавомиља, жућа смиља и ковиља и летошње мајкине душице;

спустиле се сад на росну траву на дивотном вису оном убаве и миле Фрушке Горе, на доглед у низи тамо дивном Убавцу.

Од тог горског цвећа плету виле певаље диван горски венац: цвет до цветка нижу а цветићи неувелци попуњују — те мислиш, није венац то него бесцен-ђердан дробнога бисера, алем-камом кићен и попуњен!

На шта венац горски — куда ће с њим виле певаље у то доба ноћи о поноћи?...

Та зар не чујете гласе им вилинске са зборишта дивног на вису том; зар не чујете, где сва гора ври од тичије песме и попевке — тугованке, радованке, на изменце; зар не чујете, где славуји милосѣтно прижељкују гласи своји непојамни гласе радосне и тужне... у то доба ноћи о поноћи!

Молитва је то, мислиш, на бденију у ком онуд белом манастиру; молитва је то горостасна усред горе, врх' највеће задужбине омладинске — молитва Бранкова!...

* * *

Над вјесом тим најлепшим на убаву Стражилову гори ено кандиоце вечно. Нит га ко припаљује нит га може угасити: кандиоце то светли свој гори

стражиловачкој — отуд свој омладини српској на све стране, свему збору и народу српском...

српским небом и обзорјем, над Бранковим вјисом светли — сјајна звезда Бранкова.

Па уступи-де, свете и народе, склон' се мало у крај, омладино српска; начини-де места по достојању збору невидовном, како се ком приликује и достоји.

Схорило се, ето, невидовно јато духовско; дуси су то српски, светле су то сени — из гробова својих, из пепела поустајали у то доба ноћи о поноћи слатко-певци и песници свеколике Србадије дични. Ено, глѣте, митроношу-певца Гласа харфе шишатовачке, похитао певац са сред гробља јунака и потомака горњекарловачког ђенералства славног; ено, глѣте, митроношу-песника Горскога Вијенца, похитао песник с високог Ловћена, кажипрста легла јуначког; ено, глѣте, и славног му учитеља-песника Србијанке, похитао песник од Авале, кажипрста зановљене круне Немањића; ено и песника Даворја, похитао песник од Ђакова Врха, куле краља Милутина; ено и најмилијег ученика Бранкова, песника Трију доба Србије, похитао млађан из гроба незнана и неопојана, непобушена и непреливена — отуд из туђине са Маркова гробља а с поздрављем од старине Вука.

Уз њих пристали и сѣди гуслари, сѣде су им браде до појаса; пророци су, мислиш, а не сени бесамртне. Свак у руку држи гусле јаворове — ох, како су дивно окићене српским цвећем, све цветићи неувелци!..

Похитале светле сени, први да изађу на гроб свом милом посинку, побратиму — песнику омладине, што пробуди лепшу зору српску и што диже нови свет српски, замлађену, ославелу Србадију,

на гроб да изађу Бранку — на Бранкову вјису на Стражилову.

Зар баш на гроб — бесамртнику?..

Не, не, то је тек на земљи тако...

Бесамртност за гроб не зна.

Бесамртност је младост вечита, пролеће вечно, мирисав цветак с пехарем без прецвата.

Бесамртник Бранко вечито је млад — песник омладине, вековечне у народу сваком, ка' и српске у српском!

Светле сени с неба послетале из свог рајског вечитог насеља — дошле сенке сад на славу слављенику Бранку.

Зар не видите, ено сред њих и њега Бранка — сав у цвећу росном, сав у младости у бесамртности?..

И опстојаше невидовни певци и песници око гроба Бранкова свој први парастос горски. Митроноше обојица учинише ту помен рајски: миљем горским, дахом духовским прекадише гроб песников и прелише росом сјуза са цветића, место винца руменике —

и поменуше сви у глас у тај мах и славом осливише Бранка-песника сред горе убаве — први у то доба ноћи о поноћи!..

Оде небо, одоше чудеса...

Збогом земљо, ко сад за те пита?

Ено врата а ено небеса,

Сад ћу друга да гледам чудеса.

В. Р.

* * *

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Очи, очи невидовне — очи умља и памети, не засењујте се часка овог дивног у то доба ноћи о поноћи.

Ето иду јатомице виле певаље, посестрима Милоша и Марка, и мед' њима посестрима Бранка-песника — носе онај дивни горски венац, да оне овенчају вековечно свесрпску могилу на Бранкову гробу, на Бранкову вису на Стражилову, по адету свом вилинском да поведу коло око гроба побратима свог најмилијег, песника оmlадине српске:

Коло коло наоколо виловито плаовито наплетено навезено окићено зачињено . . .

Место свирке радованке сјатиле се у јата тице певачице; те сред горе са висова, сред лисната грања липа миомирних удесиле тице певачице, удесиле у глас сложено то — коло Бранково.

Том се чуду чуде небом и обзорјем сићане звездице, те и оне јаче затрептале, и нê трепте већ баш, мислиш, исти танац воде по небу звезданом то — коло Бранково.

Срадоваше се виле певаље тој радости звезда сјајних — пустише се из кола и удрише у крила вилинска, полетише небу под облаке: с неба да поскидају те сићане звезде, од звезда да свију венац звездани, да оките небом и обзорјем Бранков вис на Стражилову.

Пиру ветрић, земља се напуни,
Ведро небо у ма се натруни -
Дивним труњем, златним облацима,
Све златнима и све руменима. В. Р.

На то чудо рујна зора поранила пре времена, пробудила то сунашце јарко, да устане и небом одскочи: да и оно нагледа се славе песникове, славља и прославља оmlадинског — на Бранкову вису на Стражилову, јутрос на Бранков дан.

Миле лице Бранкове сад и већма замирисале; сваки листак под пазухом својим притајао зрнце мириса липљанског и сачувао за овај гôд свечани — замириса свеколико Стражилово; тај дивотни миомирис у вис се диже као кад и смирише до Бранкова виси, до гроба песникова.

А по гори пробуђено цвеће, од сêте и милине на ново удари у пупе, у пехариће избија, миомирис по гори прикупља: кад га јутрос на уранку зора румењу очара, росним капљицама осузи — да миомирне на сусрет оmlадини српској, што потегне на гроб песнику свом, на Бранков вис на Стражилово;

и од тог цвећа, ноћас заупцелог, јутрос расцветаног, венац горски да свије и овенча то сиње камење са свих гôра и висова српских — ту горостасну свесрпску могилу на гробу Бранкову, на Бранкову вису на Стражилову — данас — на Бранков дан.

Боже вељи, о небо високо —
Кажу Бога тамо на небеси,
Ал' се небо украј мене деси,
Било небо, ал' за доба мало
Постајало па г' одма нестало . . . В. Р.

* * *

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

Ох, глѣте, глѣте, ето иде омладина — иде, иде, кô кад ходи војска на алаје: све соколи са Дрине и Саве, са Неретве воде и Мораве, и са Крке, Лима и Цетиње и са мора оне воде сиње, са Дунава и са Тисе мутне — од Ловћена до Бранкова виса!

Стоји брдо до неба високо,
До вр вршка красно и зелено,
А по врљу дивно окићено
Та све оним златним облацима,
Све златнима и све руменима,
Како брате када сине зора,
Ил' се сунце смири иза гора,
А уз брдо силан свет ту врви,
Сваки оће да је горе први,
Свак се пење, жури се и труди
Да из близу чуду се начуди... В. Р.

У коло се хвата омладина, у коло омладинско, горостасно — па колом се пружа до Авале и Космаја, повија се до Ловћена, Дурмитора и Урвине, до Брандука и Маркова Града и чак, чак до — Косова!..

Ох, шта је то сад: или грми ил се земља тресе — громови, топови, звона, јека, топот, звекет, тутњава са свих страна...

у тај мах се тргох иза сна, из тог слатког санка и на сну виђења чудног, те ноћи о поноћи, у осван Бранкова дне.

Ведро небо чада мном стајаше,
Звезда јасна до звезде сјаше,
Тио небо, тиа и планина,
Тиа река, тиа и долина,
Тио свуда свуда преда мноме,
Само да је и у срцу моме!.. В. Р.

Ох, санче, дивни сне на јави — да-л ће јава кад тај санак и обистинити...

и што снева омладина српска; за чим жуди Србадија — од Ловћена до Бранкова виса — хоће-л се кад то на јави збити: да поигра у радости то коло Бранково...

хоће-ли, хоће-ли кад? —

Омладино драга, наш нови свете српски — теби нек је на поздравље песма ова нестиховна, ој са Бранкова виса, са гроба Бранкова — од Стражилова!

* * *

На Бранков дан 1885.

Александар Сандић.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

азлило се по западу вече;
Бескрајним светом благ му осмеј тече:
Тај осмеј, што ће скрити бели дан
И забораву врћи јад и јед,
Донети снази умореној сан,
Заљуљкати на небу месец блед,
Стражара будног тишини и миру
Међ сестрицама, сјајним звездама,
Окићенога меким зракама
У величанства дивноме оквиру. —
На чилих крилих весео и лак
Са зефиром он плови кроза зрак
На запад рујни, где но сунчев сјај
Далеком, другом, можда лепшем свету,
На груди неком мириснијем цвету
У вазда искрен тоне загрљај.

Са истока, из мора златна, тио
Над хоризонт се диже месец чио,
На западов се румен смеши мило
И с њим се љуби кроза далек свет;
Тај пољубац је тиче поздравило
Од срца песмом, а пролећни цвет
Мирисом песму прати кроза зрак. —
Дијана гордо диже с' у облак:
У руци јој се сија златни лук,
А звезде ките гиздави јој струг;
Под гр'оцем јој накит два близнака,
Две сјајне звезде, пратиоца два,
На грудима их носи преко зрака,
Ал срце тврдо ни једном не да.
А угледа л' јој смртник вита стаса
И зачује л' јој девојачка гласа
И ако му и искра ма од жуди,
Од страсти пламен распири у груди,
Спасења нема њему, гине тај,
Најжалоснији дочекаће крај.

Стрелама с' игра божица од лова,
Облаке брзе хитро надбацује,
А несташ Амор у колу зракова
У снежане их руке дочекује;
Од његових су много јаче те,
Он с њима тек на лепотице сме,
Са њима само он над светом влада
Од истока до далека запада.

Полако с' диже владар ноћи свеже,
Јатанца звезда испред њега беже,
Пред величанством његовим се губе,
За златне с' крију облака порубе. —

Н О Ћ.

Све тиша, све је лепша тавна ноћ.
Још мало па и Морфео ће доћ'.
Заталасан у мору самог чара
Исток му ено врата већ отвара. —
И он се јави, детић животворни,
Да благослови цео свет уморни.
Он тако мален, па толико силан,
Толико крепак, дарима обилан,
Он тако слаб и празнорук и сам
Па свуда носи животворни плам;
И милостив и добром к'о и злом,
Ни један неће прелетати дом,
Да не завири, дар свој да не проспе,
Да не оживи све, куд само доспе;
Разлике он не прави, сви су равни
Пред њим: и зли и добри, светли, тавни.
За сав је свет он бог, што добра дели,
Његова рука никога не цвели.

А какав ли је другар Дијане
У колу зрака ноћи тихане?! —
Окићен цвећем с далека истока
Он рајски мирис лева кроза зрак,
А рујне зоре сјај са ведре ока
Кроз поноћни му одсејајива мрак.
Са лица осмеј, као невинанце
На мајку, он на земљу баца сад,
Тај осмеј, који сија к'о сунанце,
И кој' са земље гони сваки јад.
У руци носи зделу рајског пића,
Благ мелем то за ране земског жића.
У њу је прос'о забораву мед,
Што лечи јад и слади бол и јед.
Раширио је руке, као да би
Да прими цео свет у загрљај
Па да га тако под крилоца зграби
И да га носи там у далек рај,
Где величанство неба диже трон,
Дивоте чије знаде само он.

* * *

Тишина свуд. И већ и тица мала
Извијат' песму давно је престала,
Лагани лахор само још ђарлија,
Невидном руком пица ружи стас.
И нежна недра крадом јој развија,
Из њих да проспе мирис, чар и слас'.
Из лакога се она прену сна,
Од стида чедна порумене сва.
А зефир све је јаче пригрљава,
Припија јој се уз недра мирисава,

И љуби је и грли целу ноћ,
Док раздрагана не изгуби моћ:
Те пољупцима га и сама осу,

Скривено миље све на њега просу,
Љубављу плану, заборави сан,
Румена, свежа чека с њиме дан.

Н. В. Ђорџић.

ОНА НИЈЕ КРИВА.

ПРИ ПОВЕТКА СА СЕЛА.

НАПИСАО С—

III.

Ве године прошло већ, како је Миша у солдати. Преокренуло се у селу много што-шта.

Многи се момци поженили. Девојке поудале. Нови момци прирасли, швигарице већ девојке на удају.

Има их баш лепих. Заврћу мозак момцима.

Милан Стакић воле Соку Врбашку. А она њега не воли.

Сећа се Сока Мише. Сећа се обећања свог а сећа се и вере, коју је Миши дала.

Не воли Сока ни једног момка. Не зна скоро нико, да она воли још увек Мишу. Не зна ни Милан, па зато се и чуди, како то да има девојке, која ни једног момка не беге-нише.

Заверава се Милан, да ће одвући Соку. Не мари он, што она њега не љуби. Кад се једаред венча, научиће се.

Хвали се он: одвући ће он Соку силом.

Пази зато Сока на себе јако. Чува се. Иде истина и у коло и на рогаљ ал се зарана кући враћа.

Кад други дан ускрса а Милан дошао на рогаљ са два друга своја. Нешто стоје и гледе. Па све на Соку. По њима се види, да имају неке намере. Неће бити чист посао.

Сока види то, па би кући. Не сме сама.

Рекне другарици. А она брагу свом. Њих двоје пратиће Соку.

Некако се измакну на кући.

Сока се све окреће.

Кад ал ево нека кола великим сокаком. У том Милан и друштво потрч за Соком.

Чим Сока опази то, наже безобзирке.

Већ ту и кола. Ту и Милан. Вика. Смеј.

Види Сока, да до куће умаћи неће. Сави па у авлију Јоце Мидића. Нађе га под дудом. „Не дај ме, Мило, не дај ме, куме. Ево хоће, да ме одвуку. Молим те, не дај ме.“

„То неће бити.“

Скочи Јоца па пред момке.

„Ниједан да није прешао. Срам вас било! Кад неће, шта је вучете.“

У том Сока утрчала у собу па се изнутра закључала.

Ето, зашто водоноше оговарају момка. Хтео па не урадио.

Љутио се Милан Стидио се. И сам вели: има свако право, што ме осуђује. Није то шала, тако се осрамотити.

Сад се тек он заверава, да ће Сока бити његова и никог другог.

IV.

Била у Милана снаха Евица. Она ће да узме сад посао у руке. Не може она допустити, да јој девер толико страда.

Знала је Евица, како Милан лудује за Соком. Знала је, како Милан Соку воли, како је љуби. Па жао је било девера. Гледаће, да му помогне. Умешаће се и она.

Већ поручује Соки, како је луда, што неће да пође за Милана. Никад неће се она боље удати. Што јој срце зажели, имаће. А Милан је уз то добар.

Не слуша Сока то. Слуша она срце своје. А срце куца за Мишом. Милану нема у њему места.

Сад се већ прочуло, зашто Сока неће ниједног момка. Прокљувало се то. Чека она Мишу Белића.

И Евица већ чула. Па се тој страни окреће.

А Милан је писао у Мезехеђеш Миши, како Сока има момка а на Мишу и не мисли. Док дође, видиће, шта му његова Сока ради и како се поштује.

Кратко време затим, дошао је и Миша из солдати.

Био је код Соке. И питао је. Она му све по реду исприповедала. Ни речице није прећутала.

И верује Миша. И не верује. И свиди му се. И не свиди му се.

Ћути и чека. Помало се и спрема: хоће да се жени.

Сад се тек Евица ужурбала. Та неће Миша добити Соке, док је њене на рамени главе!

Глас за гласом шаље Миши. Па све ружњи од ружнијег. Ниједан лепо не говори о Соки.

Миши пуна већ глава. Па штудира, шта да ради.

Слуша он, како Соки долази момак скоро сваку ноћ. Соку пита. Куне му се она, да није истина. Двоуми Миша.

Смисли Евица, да једаред сврши. Ил једном ил другом крају.

На чисто је већ. Миша се мора уверити, да Соки не пуца баш срце за њим. Бајаги!

Све мисли на једно скупила.

Пусти Миши у уши, како ће Сокин момак у недељу на ноћ после рогља доћи Соки. Она ће га чекати на тараби.

Сока је опет дознала, како ће Миша то вече доћи, да ју проси у родитеља њених.

Све то Евица удесила Миша ће наћи момка код Соке. Он се мора уверити. А даље је Евичина брига.

Већ се ноћ ухватила оне сретне недеље; оне недеље, кад ће се решити Мишина просида.

У соби Сокиних родитеља гори још свећа. Сока је нешто нестрпељива: час у собу а час из собе. Приђе и тараби. Гледи. Ослушкује. Мора добро очи да отвори, јер се небо напуштило. Јак мрак је.

Кад Сока на тарабу стане, погледи онамо, откуда ће Миша да дође.

Како да не долази већ?

Куд она погледа, нико се не показује. Да је мало поглед бацила на стазу, којом је са Мишом толико пута прошла, морала би кога опазити.

Она и не гледи тамо. Ал њу отуд гледе. Па броје још, колико је већ пута излетала на тарабу.

Већ се увелико смркло. Облаци се јаче навукли. И киша почиње а њега нема.

Но где. Комаса се нешто кроз мрак. То је он. Сокин Миша.

Гледи Сока боље. Јесте, иде момак. Па баш од Мишине куће. Миша је то. Сва дршће. Једва на тараби стоји.

У том јој приђе момак.

„Јеси-л ти, Мишо! Та где си затолико. Чекам те већ дуго“, — шапуће Сока.

„Ја сам, дико, чедо моје. Дошао сам, да те просим. Бићеш моја. Је-ли? Бићеш моја! — Никад.

Зачу се глас иза леђа момку.

Нешто севну. И момак паде. Ни јао не рече.

Сока цикну. Са тарабе паде. Неко јој преко тарабе допаде.

— Невернице! Срам те било! Несрећа те пратила!

Нестало је у часу и тога човека.

Сока лежи. Сва дршће. Трза се. Очи затвара. Не мож да гледи. Та шта је то? Ко је то? Шта се то све збило? Не разбира се чисто!

Устала је. Дошла до собе. Рекла оцу, да изађу до тарабе.

Изашли су. Поред тарабе лежи момак. Погледају боље. Није момак већ женска.

Сви се скаменили. Сока очи рукама покрила па запева. У глас виче! Ко уби жену?

Већ се и свет скупио. Јавили су и у варошку кућу. Дошли су стражари. Познали су Евицу Стакићеву, прерушену у мушко одело. Мртва је. Убијена је косом. Ко је то могао бити?

Сви распитују. Нагађају. Један вели овај, други каже онај.

Сока се стреса. Језа је хвата. Колена клецају. Она ће знати.

Питају је. Не уме рећи. Ил је нема ил неће да каже. Узверила се. Изгледа, као да није при свести. Страх ју погледати.

Наједаред прсну у смеј. Побеже у собу. Леже. Покри се јастуци и по глави.

Евицу су метли на кола и однели кући. Косу су стражари са собом узели. Ухватиће они већ убицу.

Тражили га. Хватали га. Ал нису нашли ни ухватили.

Више њих затворили. Ал их и пустили. Сви су невини били.

Соку нису затворили. Ал она сиротица није више Сока.

Болује га. Болује страшно. Нико не зна, каква је то болест. Дође јој, па као да побесни. Кида, баца, руши, виче.

Комшилук говори, да Соки долази змај сваку ноћ.

Баба Сара ноћила једаред код болеснице. Она зна најбоље.

Па приповеда баба: Лепо је спавала Сока до неко доба ноћи. Затим је нешто немирна била. У глуво доба зашупти нешто на прозору. Канда прође неко кроз прозор. Сока ћипи.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Клече. Гледи у прозор. Очи разрогачила, коса
 јој се дигла. Руке раширила а песнице стисла.
 Хоће да полети прозору. Хоће некога да смрви.
 Виче: убице! Шта ћеш ти ту? Не требаш ми.
 Мани ме! Остави ме, да умрем! Другу тражи!
 Мене си убио! Не љуби ме. Не дам ти усана!

На врати нешто шушну у тај мах, као да
 се отворише и неко изађе.

Смеје се Сока. Сва се кућа тресе. У смеју
 виче: тако, тако, бежиш. Ал дођи опет! Ја те
 волим. Волим те здраво. Љубим те. Дођи сутра
 опет! Чекају те!

Стропоштала се затим и плакала је. Дуго
 је плакала. У плачу пред зору и заспала.

Тако баба Сара приповеда. Па још мудрује:
 То је змај. Ко може ући а да га не видиш.
 Па змај љуби Соку а она му се не да.

Ал знају и друге бабе, па и жене, да при-
 поведају. Долази, веле оне, Соки змај и дању.
 Једаред на врата, други пут на прозор. Замеће
 траг. Нико га не види, чује нешто, где шушка.
 И то је све. Кадгод Сока виче, змај је код
 ње. Камо одлети, тамо Сока гледи. А Сока
 гледи једаред на врата, други пут на прозор.

И друкчије приповедају. Кућа Сокина оца
 изашла на глас. Сва околна места знају, да
 Соки Врбашкој долази змај. Приповеда се о том.
 Та тог чуда није нико упамтио.

Од сељана нико ноћу не сме да прође по-
 ред Сокине куће. Далеко надилазе. Боје се змаја.

И доиста докрада се неко под Сокине про-
 зоре сваку боговетну ноћ. Долази из виногради,
 па још из даље из суводола. Из јамуре у су-
 водолу.

То је сигурно; то је већ познато. И то
 је змај.

Слуша змај под прозори прво, шта ради
 Сока. Уђе онда невидљиво у собу. И затим га
 опет нестане.

Неколико недеља тако трајало. Сока ма-
 лаксавала које од страха од змаја, које, што
 никад ништа не окуси.

Једно вече даде се на муке. Мучи се већ
 неколико сати. Мати лелече, запева. Довикује
 кћер. Не помаже.

Неколико баба седе у соби. Теше матер.
 Неко слуша под прозори. Као-да плаче. Посрће.
 Рука му на челу. Држи главу а глава хоће да
 клоне. Уједаред се створи у авлији.

Сока издише. Врата се собна отворише.

— Соко! Викну неко и јурну кревету.

Нико не познаде странца. Прерушен је.

— Соко! Понови глас.

Гле чуда! Сока отвори очи. Осмехну се.
 Рашири већ скрштене руке. Главу из јастука
 диже. Странац се наже. Усне им се додирнуше.

Цикну Сока.

„Убице! Опет те волим.“

Паде на јастук. Занесе се. Није се више
 ни повратила.

Умрла је Сока. Испратио је силан свет, ал
 Миса Белић није.

Откако је Сока у кревет пала, нигде Мише.
 Никад се ни вратио није.

Кућа му пуста стоји. Комшије приповедају,
 да се у његову кућу купе змајеви. Па и змај
 Соке Врбашке!

А Р А Б Е С К Е.

ОД ЉУБИНКА.

У ОСАМИ.

ице поје, јање моје,

Слушај песме глас, —

На нас чека трава мека,

Живот, миље, слас'!

Чуј пастира, како свира,

Тај разумем глас:

Усред хлада — к'о некада

Жељка младе нас!

Ходи, ходи, то нам годи:

Живот, нада, свет!

Ал' шта реко'? На далеко

Увенут је цвет!

Цветак мали тужи, жали.

— Убио га студ —

Он би хтео — ал' је свео, —

Хтео б' твоју груд!

Да се шири, да замири,

Да раздрема свет; —

Еј, ал' ено, тужна жено,

Скрхан нам је цвет!

Тек по неки листак меки,

Тужан спомен, гле!

Вихор носи, време коси,

Изгубисмо све!

Па не тужи, ко ће ружи
Вратит' свео лик?
Читам т' с' лица: *мученица* —
И ја — *мученик!*

ЈА ТЕ ЉУВИМ...

Ја те љубим, причао сам зори,
Кад по рујном небу тек заплави,
Ја те љубим, сладак с' одјек хори,
Љубим, љубим у сну и на јави!

Кад бих мог'о чаре да искажемо,
Што природа стварајућ' те дала,

Ја бих рек'о: о узоре дивни,
Мојих младих, бујних идеала!

Хај, ти не знаш, златокоса вило,
Да о теби давно спове спивам!
Ох, ти не знаш, моје лане мило,
Да у твоме погледу уживам!

Па разведри анђеоског лица,
Нек ме сета за навека мене!...
Нек са твојих румен-јагодица
Нова зора мом животу сине!...

ИЗ ПАМЕТАРА ПОЗНАЊСКОГ УЧИТЕЉА.

ОД ХЕНРИКА ШЕНКЈЕВИЧА.*)

... Светло од лампе, и ако је чкиљило, трзало ме ноћу иза сна, а кад се пренем — буде често два ил три сахата по поноћи — затечем свог Мишу, како још свеудиљ ради. Мало и слабачко му тело, заодевено тек белим рухом, погурило се над књигом, а сани и изнурени му глас понављао механично у ноћној тишини коњугације латинске или грчке, онако монотонно, као што у цркви понављају речи литанија. Зовнем ли га, да спава, дечак ми одговори: Не знам још лекцију, господине Вавжинкјевичу! Па ипак, ја сам свршио с њиме задатке од четири до осам и од девет до дванаест сахата, и не бих ни сам пре легао, док се не уверим, да све зна; но заиста тога свега било је сувише.

Кад доврши последње лекције, заборавио би оно, што је пре било, а коњугације грчке, латинске, немачке и имена разних крајева и земаља, начинила би му такову збрку у бедној

глави, да није могао спавати. Устане тада испод покривача, запали лампу, па наново седне за сто. Кад га станем корети, моли ме и плаче. После сам се већ тако привикао томе ноћном седењу, блеску од лампе и мрмљању коњугација, да не бих без тога ни сам могао заспати. Можда ми је дужност била, да не допустим, да се дете више мучи, но што му свага допушта, али шта сам знао да радим? Морао је тек сваки дан бар како тако научити лекције, јер би га иначе отпустили из школе, а сам један Бог знаде, какав би то удар био за госпођу Марију, која је оставши по смрти мужа свога са двоје сирочади, сву своју наду пренела на Мишу. Положај је био тежак, претежак, јер сам опет с друге стране увидео, да прекомерно умно напрезање поткопава здравље детету, па може и животу му загорити. Требало га је толико физично оснажити, гимнастисати с њим, налагати му да ходи, да јаше, ал' није

*) Henryk Sienkiewicz родио се у Литавској (отуд му псеудоним „Litwos“), учио се у Варшави на тако званој „великој школи“ (szkola główna) а после се искључиво посветио књижевности. У колу млађих пољских новелиста заувима он без поговора прво место и пољска га критика упоредила једном приликом са новелистама првога реда: Уидом, Кабалером, Брет-Хартом и Павлом Хајвом. У своме раду држи се реалистичног правца, каткад са нешто романтично-идеалне примесе. Реализам је његов сушта противност реализму Золе, Флобера и др. Највештији је у цртању свога народа, уме да му погоди мисли и осећаје, тежње, јаде и невоље; оштрим погледом уме да схвати лепоте у природи, па му из тога ђеније ствара красне оригиналне умотворе. Професор гроф Тарновски, који се иначе не слаже са реализмом Шенкјевичевим, признаје ипак, да нико није живот народни у свима ниансама верније снимио од Шенкјевича, јер он уме, што је дан данас реткост, да мислима даде форму а за осећаје да нађе красне слике. Уметничком руком слика човека, не идеалног већ реалног, не цивилизованог већ човека из народа са урођеним му врлинама и са гресима и пороцима, које је стекао у друштву. Кроз сва му дела, зачињена дубоком тугом и горким хумором, провлачи се топла жеља, да се народ душевно пробуди и да се оборе оне преграде, што деле сталече једно од другог, како би се могли приближити и обратити. Често се нађе у његовим делима слика и прилика, које, mutatis mutandis, потпуно одговарају нашем животу народном, па опет је он код нас слабо познат. Код нас је преведено: у „Јавору“ од 1883. „Na targu“ под насловом „Младост лудост“ и „Jancko muzykant“ у календару „Вавањанину“ и „Илустрованим новинама“. Још су му красне приповетке: „Skice węgłem“ (црте угљеном) „Hania“, „Za chlebem“ и др. У последње време обогатио је пољску књижевност и романом „Огњем и мачем“, кога је публика и критика одушевљено поздравила. Радио је и на драми а хвале му и „Listy s podroży“ (писма с пута). — Прев.